

SANURƏ SAHİB qızı SƏMƏDOVA

müəllim

BDU-nun Qazax filialı

İSA HÜSEYNOVUN HEKAYƏLƏRİNDƏ İDEYA – BƏDİİ TƏKAMÜL

İsa Hüseynovun çoxşaxəli yaradıcılığı, ədəbiyyatın bir çox janrlarında qələmə aldığı dəyərli nümunələr müəllifin yaradıcılıq potensialının, xeyli zəngin olduğunu biruzə verir. Özünəməxsus maraqlı təhkiyə üslubu olan yazıçının qəhrəmanları əsasən kiçik, gözdən uzaq Azərbaycan kəndinin

problemlər içərisində itib-batan sakinləri və ən qədim Bağ nəslinin nümayəndələri - Əmirlilərdir. Bu problem onun əsərlərində bir xətt üzrə inkişaf edərək, müxtəlif məkanlarda, müxtəlif rollarda əks olunur. Yazıcının qələmə aldığı bədii nümunələr, yazdığı ssenarilər onun yaradıcılığının zənginliyini bir daha sübut edir.

Yazıcının əsərinə seçdiyi sujet genişdir, məsələn, müəllif adi bir lövhəni, hansısa fəslin təsvirini və ya adi bir otağın görünüşünü sözlə elə ifadə edir ki, sanki həmin detal oxucunun gözü qarşısında əks olunur. Onun hekayələri özündən əvvəlki onilliyin ənənələrindən təcridə olmasa da, öz mövzularına, mətləb və ovqatına görə fərqli cizgilərlə xarakterizə edilir. İ.Hüseynovun müasir həyatımızı mürəkkəblikləri ilə təsvir edən əsərlərində təbiilik, inandırıcılıq, realizm güclüdür “Dəqiqələr və illər”, “Plyajda”, “Zəhər”, “Kəndə toy vardı” və “Şəppəli” hekayələrini cəsarətlə yazıcının poetik təfəkkürünün inkişafını göstərən bədii əsərlər sırasına daxil edilir. “Dəqiqələr və illər” əsəri İ.Hüseynovun hekayə yaradıcılığının ümumi mədəni səviyyəsinin göstəricisi kimi poetik təfəkkürün nümunəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bu hekayə yeknəsəq həyat tərzinə, ömrün – qiymətli günlərinin mənasız keçirilməsinə qarşı amansız bir etiraz hesab edilir. Müəllif qırx yaşlı Heybəyin öz ətrafında baş verən dəyişikliklərə qərribə mühafizəkar münasibətlərini mənalı təsəvvüflərlə canlandırmışdır. [3.12] Heybət peşmançılıq hisslərini, yenidən yaşaması mümkün olmayan günlərə həssas olduqca qabarıq və təsirlə ifadə olunmuşdur. Oxucunu ömrün, həyatın mənası haqqında düşündürür, sağlam düşüncə onu insan kimi ömür sürməyə yaşayb-yaratmağa çağırır. Heybət on beş ildir ki, yeknəsəq həyat şəraitini, bir-birindən fərqlənməyən günlərinin ritmini poza bilmir. Redaksiya işçisi olan Heybət bu vaxt ərzində həmişə qəzet üçün baş məqalə yazır, qələminin altında çox zaman eyni ruhlu cümlələr, min – milyona kərə işlənib dadını – duzunu itirmiş şablon sözlər görünür. Heybətin mühafizəkar baxışları onu ömrü boyu məhəbbətsiz yaşamağa məhkum etmişdir. İlk gənclikdə sevdiyi Tutunu plyajda gördüyü üçün onu həyasız adlandıraraq qəlbində cüzi bir məhəbbət hissi olmayan əmisi qızı ilə evlənmişdir. Bu izdivac da Heybətə xoşbəxtlik gətirməmişdir. Həyat yoldaşı ilə onbeş il müddətində həqiqi bir ürək dostu, sevən bir ər kimi yaşamamışdır. Buna biz Tükəzin həyat və düşüncə tərzində də müşahidə edirik. Tükəzin taleyi də Heybətin keçirdiyi mənəvi faciədən heç də fərqlənmir. Onun da yaşadığı günlər məişət yekrəngliyi içərisində keçmişdir. Dörd divar arasında yalnız ev işləri görməklə və ər üçün yemək hazırlamaqla məşğul olan Tükəz eyni qəlibdən çıxmış günlərinin cansızlığını başa düşmək iqtidarında da deyildir. Hekayənin sonunda müəllif əsərin ruhuna uyğun bədii – fəlsəfi ümumiləşdirmə aparmışdır: “Heybət sanki yorulub kursunun çökəyinə yapışdı. Onun baxışları Tükəzin cizgiləri ilə bir – birinə qarışıb ağ divarın fonunda bozaran uzunsov sifətini örtərək, aynabəndin qaranlığı içində yorğun – yorğun gəzib su daşında dayandı. “Dəqiqələr və illər” hekayəsinin əsas qayəsini, aparıcı ideyasını təşkil edən bu məzmunlu sonluq Heybət kimi, Tükəz kimi adamları ömrün qədrini vaxtında bilməyə, yalnız fərh gətirən əməyə, yaratmağa səsləyən gözəl bir çağırış olduğu göstərilmişdir [3.23]. Müəllif Heybətin psixoloji rəsmini yaratmış, əsas qayə ümumiləşdirmə vüsəti ilə şərh olunmuşdur. Müəllifin qənaətinə görə, zamanın – illərin hökmü ilə, dəqiqələrin, ritmi ilə, dövrənin gedişi ilə hesablaşmamaq, ömrün hər anını dəyərləndirməmək mənəvi faciənin mənbəyidir.

Yazıcının “Plyajda” (1964) hekayəsini oxuyarkən biz surətləri gözlərimiz qarşısında canlandırırıq, həyatın nəfəsini, boyalarını, şirəsini duyuruq. Belə bir yığcam lakonik hekayədə müasir insanın mürəkkəb xarakterini yaratmaq, intim duyğu və düşüncələrindən xəbər vermək, yadda qalan 105 bədii surətlər və tablolar yaratmaq, hər şeydən əvvəl, İsa Hüseynovun qələminin ehtitasımı, qüdrətinin bariz nümunəsi idi. Hekayədə iki surət iştirak edir: Murad və Şərqi. Onlar payız aylarının birində boşalmış plyajda soyuq qumun üstünə xalça salıb uzanmışlar. Murad romantikaya qapılmışdır. Ona ələ gəlir ki, dənizlə, sahillə birgə Şərqinin ala gözlərinin dərinliklərində də sükut vardır. Şərqinin düşüncəsini isə başqa fikirlər məşğul edir. Fikrini Muradın ağ “Volqa”sının cazibəsindən xilas edə bilmir. Onun xəyalında ağ “Volqa” kosmik gəmi kimi canlanır. Şərqiylə ələ gəlir ki, bir – birinə yaxın olan adamların zövqü də, hissi də, fantaziyası da uyğun olmalıdır. Şərqinin suallarına Muradın cavabları qızı qane etmir. Şərqi isə Muradın suallarına yarı rusca, yarı azərbaycanca cavablar qaytarır, onun tərifli sözlərini “kompliment” kimi qəbul edir. Hər bir 106 mükəllimə aydın göstərir ki, onlar ayrı – ayrı adamlardır. Murad: “Mənnən rusca

danışma, Şərqi... Sən rusca danışanda mən özümü məhdud adam kimi hiss edirəm.” deyəndə o, bizim nəzərimizdə nisbətən dar düşüncəli, təbiətdən kasıb bir adam kimi canlanır. Əlbəttə, rusca yaxşı danışa bilməməsi üçün yox. Onlar yaşca da tay deyillər. Şərqi Muradın başındakı ağ tükləri sayır. Lakin bu ağılıq ağ “Volqa”nın yanında hiss olunmur, Şərfinin gözlərində də əhəmiyyətsizləşir. Hekayənin sonluğu oxucuda emosional təsir yaradan orijinal bir yolla yekunlaşır. Belə final oxucunu düşündürür. Hekayə drammatik situasiya ilə zənginləşir. Bununla təsvir obyektini drammatik səhnə səviyyəsinə qalxır. Həyat faktlarının sənət materialına çevrilməsi cəhdi kimi özünü doğruldur. Bunu təsadüfi hesab etmək olmaz ki, yazıçı obrazın mənəvi varlığının düşüncələri və fikri fəaliyyətini təbiət lövhələrinin intensiv əlaqəsində açmaqla müasirlərimizi əxlaq və mədəniyyət aspektindən səciyyələndirməyə nail olmuşdur. Onun yaradıcılığında reallığı obrazın psixoloji tədqiqi vasitəsi ilə inikas etdirmək meyli qabarıq nəzərə çarpır. Cəmiyyətin aktual məsələlərinə yazıçı müdaxiləsi və həyat səhnələrinin böyük sənətkarlıqla bədiiləşdirilməsi İ.Hüseynovun hekayələrinin müasirlik ruhunu qüvvələndirir. Bədii qəhrəmanların hadisələr labirintindən keçirməklə onun xarakterini açmaq estetik təsir gücünə səbəb olur, süni və qeyri – inandırıcı təfəssilatları yazıçı xilas edir. “Cığırılar”da sevənlər ürək sözlərini bir – birinə deməkdə çətinlik çəkirlər, qarşılıqlı anlaşılmamazlıq üzündən müvəqqəti olaraq ayrılmalı olurlar. Lakin bir müddətdən sonra ot basmış cığırılara yenidən ayaq izlərinin düşməsi ümid verir ki, uzun illər gizli sevişənlər birləşəcəklər. “Plyajda” isə əksinədir. Cəmi beş gün ərzində tanışlıq nəticəsində bir – birinə “kompliment” deməkdən çəkinməyən, 109 istəklərinə asanlıqla nail olanların məhəbbətinin gələcəyinə, yazıçının subyektiv fikrindən asılı olmayaraq, inanırıq. Bu qənaət hadisələrin və oxucunun məntiqinə əsaslanır. Yeni mövzu axtarırlar İ.Hüseynovun hekayə yaradıcılığının mövzu yeknəsəqliyindən xilas edir. Yazıçının aktual yaradıcılıq qayğılarını üzə çıxarır. Bütün hallarda o, axtarışlarının əsas istiqamətini müasirlik mövqeyinə yönəldir. İsa Hüseynovun əsərlərinin bir qisminə insan psixologiyası ilə təbiət gözəllikləri arasındakı ahəngi, insan qəlbi ilə ətraf mühitin təması, bu yaxınlığın pozulmasına qarşı etirazın təsviri fonunda bir sıra mühüm ictimai - əxlaqi əhəmiyyəti olan məsələlər toxunmuşdur. “Zəhər” (1964) hekayəsi bu problemə tamamilə yeni aspektdən, daha kəskin əxlaqi baxımdan yanaşmışdır, bədii mənalıdır qənaətbəxş səviyyədədir. Hekayədə ruhi-psixoloji vəziyyətlərin təsvirlərinə, həyatın daxili cizgilərinə əks etdirməyə daha çox meyl edilmişdir. Bununla da yazıçı dövrün ideya və estetik tələblərinə cavab əzmi nümayiş etdirmişdir. Meşəni axırıncı dəfə gəzməyə çıxan meşəbəyi MirQasımın qəlbinə qərribə, anlaşılmaz kədərli çətinlik, keçirdiyi ruhu vəziyyətlərin tufanı bürümüşdür. Onun görkəmi ilə, oxuduğu şən mahnı ilə üzünün ifadəsi və qəmli səsi arasında bir təzad duyulur. Çünki bu gün meşəbəyi illərlə ünsiyyət bağladığı, mehrini saldıqı meşə ilə ayrılır. Qoynunda 110 gəzdirdiyi meşə üç gündən sonra suyun altında qalacaq, MirQasım kişiye bir daha görünməyəcək. Bu fikirlərin ağırlığı altında qaməti bükülmüş qoca burdan hiss edir ki, göy ürgə adətinin əksinə olaraq, düz bir yerdə bürədi. Bu vəziyyət qocanı narahat edir. Axı, qarşıdakı “böyük itkidən sonra” xatirini heç də oğlanlarında az istəmədiyi göy ürgə onun yeganə həmdəmidir. Qoca meşəbəyi atın bürəməsinə öz dərdinə şərikin olmaq kimi qiymətləndirməyə çalışır, gözləri dolur. Sonradan müəyyənləşdirir ki, at asırıqaldan zəhərlənmişdir. MirQasım kişi göy ürgəni ölümdən qurtarmaq üçün yaxında yerləşən köçürülmüş sovxozla tələsir. Burada yalnız özünün, kürəkənin və daha bir neçə sovxoz işçisinin şəxsi mal – qarasını saxlayan sovxoz direktorunun qayınatası Daşdəmir kişi qalmışdır. Öz ləyaqəti, əyilməz qüruru, sadə qəlbi ilə oxucuya təqdim olunan meşəbəyi MirQasım kişinin Daşdəmir ilə olan söhbətlərini, bu danışılardan doğan münasibətləri göstərən səhnə hekayənin ən maraqlı parçasıdır. Burada biz yeni bir adamla - əməlləri ilə cəmiyyətin, meşəbəyi MirQasımın ürəyini zəhərləməyə çalışan dargöz, xüdpəsənd, yaltaq, tacir psixologiyalı, yeri düşəndə isə əzəzil Daşdəmir ilə tanış oluruq. Daşdəmirin MirQasım kişiye dediyi ilk tənəli sözlərindən onun alçaqtəbiətli bir tip olduğu meydana çıxır. O, göy ürgəni xilas etmək üçün bir vedrə süd istəyən meşəbəyini acılayır: “Ölmədik sən 111 dövrünün qurtarmasını da gördük, göy ürgənin belində belədən belə çapırdın, elədən də elə çapırdın. Saatda bir malı, heyvanı atın döşünə qatır salırdın xalxala. İndi kimə qalır sən bu qoruqların?”¹ Daha sonra böyük ihtəza ilə, paxıllıqla dediyi sözlər onun başqa iyrənc sifətlərini də aşkar edir: “Oğlum raykom katibidir, pulun çox olar, ver xərcləyək.. Mənim torbamın dibi deşikdir. Bir iki baş normadan artıq saxlayıram deyən hər yoldan ötən rüşvət istəyir. Sənin özünü də necə

dəfə qonaq eləmişəm. Yadından çıxıb?”² Mirqasım kişiye “İşim keçməyən adama bir tikə də yeditmərəm” deyən Daşdəmirin indiyə qədər qapalı qalan iç üzü aydın oludca o, süd vedrəsini götürür və getmək istəyir. Lakin Daşdəmir vedrəni onun əlindən alıb içindəki südü yerə çalayıb. Meşəbəyi istəyir ki, pul təklif etməklə südü satın alsın. Lakin qururunu sındırmadan adi təmkni ilə geri qayıdır. “Göy ürgə artıq böyrü üstə idi. Meşəbəyi çöməlib onun gözlərini sıgalladı. Sonra əllərinin arxası ilə öz gözlərini sildi: - Belə - belə işlər, ay göy ürgə. Ürgə son dəfə xırıldayıb dartındı və hərəkətsiz qaldı.” Göründüyü kimi, ana torpağa, təbiətə ənənəvi bağlılıq baş qəhrəmanın timsalında öz qabarıq təzahürünü tapmışdır. Hekayə qəhrəmanının daxili həssaslığı bədii təhlilin mərkəzinə çəkilir. Təbiətin taleyini xalqın taleyi ilə bağlamaq niyyəti hekayənin daxili məzmunundan, ideya siqlətindən sezilir. Mündəricə zənginliyi sərrast cizgilərdə canlandırılan baş qəhrəmanın siqlətli xarakterini yaratmağa istiqamətlənmişdir. İctimai hadisələrə cəsarətli müdaxilə istedadlı yazıçının yaradıcılıq imkanlarından qaynaqlanır. Təbiətlə bağlı motivlərin yeni cizgilərinin təsvirindəki konkretlik İ. Hüseynov qələmi üçün təbii vasitələrinin bolluğunda bəsitlik hiss olunmur. Təbiətə münasibətin spesifik cəhətləri insan obrazlarının psixologiyasının, xarakterinin təsviri ilə paralel təcəssüm etdirilir. Mövzu dairəsinə, bədii inikas üsluna görə fərqlənən “Zəhər” hekayəsi bədii mənasına, ideya istiqamətinə görə də ümumiləşdirici əhəmiyyət kəsb edir. Obrazların səciyyəsi qəhrəmanın xarakteri hadisələrin şərhı fonunda açılır. Hər bir replikanın incə çalarları, təbiətə pərəstiş duyğularının təfərrüatı, ən kəskin və dramatik məqamlar tipik lövhələr vasitəsi ilə müəllif tərəfindən göz önündə canlandırılır. Yazıçının müşahidə sərrastlığı ilə tərəvətli ifadə üsullarının qovuşması bədii təsirin yüksəlməsinə xidmət etmişdir. “Cıgırlarla ağır – ağır evə qayıdan meşəbəyi dayanıb meşənin səsinə son dəfə qulaq asdı. Əvvəllər 113 atına müraciət edən Mirqasım kişi artıq yalqızdır: “Belə - belə işlər, ay meşəbəyi Mirqasım”. Təbiətlə insanın üzvi vəhdətini əsərin qəhrəmanının timsalında görürük. Daxilən zəngin adam meşəbəyi Mirqasımın qəlbində iki hiss mübarizə aparır. Ətraf mühitlə, təbiətin toxunulmazlığı ilə bağlı ciddi daxili narahatlıqla əlaqədar motivlərin köklü səbəbi haqqında meşəbəyinin düşüncələri, bu ziddiyyətli düşüncələrin doğurduğu mənəvi – psixoloji nəticələr və qaygılar hekayənin əsas ana xəttidir. Mirqasım kişinin təbiətə münasibəti əxlaqi keyfiyyətimizə çevrilir. Təbiətin ağuşunda ömür sürmüş Mirqasım kişi özünü təbiətin bir hissəsi hesab etdiyi üçündür ki, suyun meşəni basmasını böyük həyacan və təlaşla dərk edir. Onun üçün meşənin məhvi ilə göy ürgənin ölümü itirilmiş bir dünya kimi təşviş doğurur. Qəhrəman təbiətlə özü arasında doğmalığ və yaxınlıq olduğunu bütün varlığı ilə dərk etdiyi üçündür ki, keçirdiyi təşviş və kədər hissləri olduca qüvvətlidir. Əsərin ilk səhifələrində oxuyuruq: “Bəndi çəkənlər, meşəni suyun altında qoyanlar öz balalarıdır. Deyirlər su daha əfzəldir. Suyumuz olsa, deyirlər, ilan mələyən düzlərdə yüz belə meşələr salacaqlar. Salacaqlar, ay göy ürgə, salacaqlar. O günü, o dövrəni biz də görəcəyik. Yüz yaşında at belinə çıxıb meşəbəyilik eləməyinin atasına lənət”. Yazıçı Mirqasım kişinin meşə üçün narahatlıq hisslərini, təbiətin məhvinə insani və bəşəri faciə səviyyəsinə yüksəldir. Təbiət yalnız gözəllik və ülvyyəət mənbəyi kimi götürülmür. O, gündəlik məişətin, həyat tərzinin bir parçası kimi qiymətləndirilir. Rəmzi olaraq təbiətə hücumu, ürgənin ölümünü incə eyhamlarla Daşdəmirlərin təmsil etdiyi “Zəhər”lərdən görür. Yaramaz insan əxlaqının eybəcər təzahürlərini Daşdəmirin simasında çəmləşdirir. Daşdəmir və onun əhatəsindəki Daşdəmir xislətlilər zəhərin rəmzi kimi mənalandırılır.” Meşəbəyinin tərəddüdləri olduqca təbii verilmişdir. O, meşənin yerinə su hövzəsinin inşa edilməsinin xoş niyyətlə bağlılığını başa düşür. Bununla belə, meşənin su altında qalacağını fikirləşdikcə qoca meşəbəyi daxili bir narahatlıq hissi keçirir, yaraları qövr eləyir. Çünki meşəyə gələnələr və bulaq başında onu nahara dəvət edənlərin hərəsi onun ürəyində bir xatirə qoyub getmişdir. Deməli, “lənət kəsilib şlyuz açılanda, meşə suyun altında qalanda, meşə ilə birlikdə neçə - neçə ülfətini, ünsiyyətini, ərşdən – gürşdən xəbər verən söhbətlərini də bitirəcəkdir”. Maraqlıdır ki, təbiət obrazlarında da müəyyən insani məzmun ümumiləşdirilmişdir. Əsərin adı da məharətlə seçilmişdir. Bu ad böyük bir həyat həqiqətinin təcəssümüdür. Əgər biz zəhəri göy ürgəni öldürən asırğal kimi başa düşsək, hekayənin ümumiləşdirmə qüdrətini hiss etməmiş olarıq. Zəhər daha geniş məna kəsb edir. Hekayədəki Daşdəmir kişi kamilər elə bir ictimai zəhərdir ki, onlar cəmiyyətin sağlam tərəflərini həmişə təhdid etməyə, zəhərləməyə hazırdır. Daşdəmir – zəhər sintezi əsərin estetik məziyyəti, ifadəlik imkanları barədə aydın təsəvvür formalaşdırır.

“İnsanların daxili aləminə həssas münasibət, onların şüurlarındakı köhnəlik qalıqlarına qarşı “psixoloji”, “bədi” mübarizəyə fəal surətdə girişmək İsa Hüseynov yaradıcılığı üçün səciyyəvidir.” Bu nöqtəyi nəzərdən yazıçının “Kənddə toy vardır” (1964) hekayəsi də əhəmiyyətli bir əsərdir. Hekayə belə bir hadisə əsasında yazılmışdır. Qədim adətlərə riayət edərək, təmtəraqlı toy məclisi qurub qatar – qatar maşınları küçələrdə nizamlı sürdürən toy sahibi öz sevincini, təntənəsini nümayiş etdirir. Müəllif toy karvanının nizamlı hərəkətini və toy adamlarının: qapotunun üstünə qırmızı yaylıq çəkilən birinci “Volqa”da oturmuş nəhəng, qapqara lopa bıqlı toy babasının, bəy və onun sağdışının, gəlinin cehizi olan ikinci yük maşınında gedən və “avadanlığın arasında bir təhər qərar tutan zurnaçıların”, “maralının ətrafında yelpazə şəklində qızıl güllər çəkilmiş “Volqa”dakı gəlinin, sağdış və yengəsinin əhvali – rühiyyəsinin, rayon milis idarəsinin sərxoş rəisi – bəyin böyük qardaşının tapançasını tez – tez göyə boşaltmasını, bundan ehtiyatlanan kənd arvadlarının damlara çıxmış uşaqları qovmalarını o qədər real, təbii cizgilərlə, bədii boyalarla əks etdirmişdir ki, oxucunun gözləri qarşısında kənd toyunun aydın lövhələri, cazibəli səhnələri canlanır. “Vağzal” havasının həzin melodiyaları altında öz isti yuvasını tərk edən və kalağayında üzünü gizlətməmiş gəlinin göz yaşları daha emosional təsir bağışlayır. Gözlənilməz bir hadisə toy həyəcanlarını alt – üst edir. Toy ovqatı dəyişir. Əsərin konfliktə də buradan başlayır. Zahirən dəbdəbəli toy səhnələrinin arxasındakı gizli mətləblər üzə çıxır. Unutmaq olmaz ki, yazıçı etnoqraf yox, insanın daxili məzmununa nüfuz edən, onun mənəvi dünyasının incəliklərini oxucuya bədii üsullarla təqdim edən söz sənətkarıdır. Ona görə də, söz sənətkarı üçün nəyin yox, necə və niyə deməyi daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bədii qayənin qabarıq şəkildə oxucuya çatdırıb təlqin edə bilmək bacarığı isə, heç şübhə doğurmur ki, yazıçının sənət cəsarəti ilə bilavasitə bağlıdır. Yazıçı və oxucu üçün psixoloji və bədii həqiqət daha maraqlı yaradıcılıq amilidir. Toyun qabağını kəsmək səhnəsi yazıçı üçün obrazın xarakterini açmaq vasitəsi kimi qələmə alınmışdır və belə adət – ənənənin təqdiri və təbliği, demək olar ki, sezilmir. Müasirlik olduqca geniş estetik anlayışdır və müasirliyin başlıca meyarı söz sənətkarının yaşadığımız günlərə dair həyat hadisələrinin qələmə alınması deyil. Müasirlik daha ciddi bədii – estetik kateqoriyadır. Tarixdən yaxın və uzaq keçmişimizdən, qədim adət – ənənələrdən, keçmiş günlərin həyat tərzindən yazmaqda da əsər müasirlik hüququ qazana bilir. Əsərin bir uğuru da ondan ibarətdir ki, ondan yaranan təssürlər fraqmental səciyyə daşımır. Bədii təsvir vasitələri yorucu olmadığı üçün hadisələr oxucu qəlbinə asanlıqla sirayət edir. Oxucuda həyəcan və narahatlıq yaradan hadisələr bir – birini doğurur. Oxucu daim intizar içərisində qalır. Köhnəliyin bu gün üçün yaramayan cəhətlərini kəskin tənqid edən İsa Hüseynov, eyni zamanda, ictimai həyatın son dərəcə aktual məsələlərinə, cəmiyyətimizin irəliyə doğru inkişafına, yüksəlişinə və tərəqqisinə mane olan nöqsanlarının, antipodların tənqidinə həsr edilmiş hekayələr də yazmışdır. Bu cəhətdən satirik – yumoristik planda yazılmış “Şəppəli” (1968) hekayəsi daha səciyyəvidir. Adətən ciddi planda yazan İsa Hüseynov bəzən satirik – yumoristik üsluba da müraciət etmişdir. Yazıçı dövrün bədii şüuruna yumoristik üslubu ilə də 125 təsir göstərə bilir. Hətta irihəcmli “Kollu Koxa” əsəri də bu üslubda yazılmışdır. O da xüsusi diqqət çəkir ki, bu üslub ədibin son dövr yaradıcılığında özünü daha çox və mükəmməl formada göstərir. Deməli, “Şəppəli” hekayəsinin satirik – yumoristik planda yazılması təsadüfi və ötəri hal deyil. Bu onun yaradıcılığının təbiətindən həyatı faktlara bədii qiymət verməyin estetik meyarından doğmuşdur. Satira və yumorun vəhdətindən üzvi birliyiindən ərsəyə gələn bu hekayə bədii inikas imkanları ilə diqqəti cəlb edir. Bu əsər həm də satirik ünsürlərin, yumor elementlərinin bədii təsirini, islahedici gücünü nümayiş etdirir. Çünki satira – yumor kəsərli bir silahdır. “Şəppəli” hekayəsində yumor nə qədər üstünlük təşkil etsə də, ictimai nöqsanları tənqid edən səhnələrdə satirik vüsət də geniş və əhatəlidir. “Şəppəli” hekayəsinin həyatı əhəmiyyətini, müasirlik ruhunu, sənətkarlıq məziyyətlərinin təhlil etməzdən əvvəl son dövrdə yaranmış eyni ruhlu əsərlərin əsas cəhətlərinə, daha doğrusu nəsrimizdə sabitləşmiş qüsurlu, nöqsanlı tərəflərinə nəzər yetirək. Satirik üsulda yazılmış hekayələrin əksəriyyətində (Sabit Rəhmanın, Seyfəddin Dağlının, Salam Qədirzadənin və s. əsərlərində) dəb halını almış, vərdişə çevirilmiş bir sıra ciddi qüsurlar özünü göstərir. Bu əsərlərdəki mənfi tiplər çox zaman eyni peşə sahibləri olur və onların tənqidinə yazıçının çılpq tendensiyası aydın hiss olunur. Buradakı müsbət qəhrəmanlar sxematik verilir, ziddiyyətli 126 cəhətlər malalanır ki, bu da yaradıcılıq meyarının itirilməsinə, sxematizmə aparıb çıxarır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Hüseynov İ. "Əmiqızı", "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1957, №31
2. Hüseynov İ. "Zülfiqar əmi", "Azərbaycan" jurnalı, 1960, №5
3. Hüseynov İ. "Dəqiqələr və illər", "Azərbaycan" jurnalı, 1960, №12
4. Hüseynov İ. "Plyajda", "Azərbaycan" jurnalı, 1964, №2 .
5. Hüseynov İ. "Zəhər", "Kənddə toy vardı" "Azərbaycan" jurnalı, 1964, №7
6. Hüseynov İ. "Şəppəli", "Azərbaycan" jurnalı, 1968, №5
7. Hüseynov İ. "Qızmar günəş altında", "Kommunist" qəzeti, 1958, 8 dekabr.
8. Hüseynov İ. "Yeni zaman, yeni qəhrəman", "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1961, 26 avqust

XÜLASƏ

Yazıcının qələmə aldığı bədii nümunələr, yazdığı ssenarilər onun yaradıcılığının zənginliyini bir daha sübut edir. Yazıcının əsərinə seçdiyi sujet genişdir. Müəllif adi bir lövhəni, hansısa fəslin təsvirini və ya adi bir otağın görünüşünü sözlə elə ifadə edir ki, sanki həmin detal oxucunun gözü qarşısında əks olunur. Onun hekayələri özündən əvvəlki onilliyin ənənələrindən təcridə olmasa da, öz mövzularına, mətləb və ovqatına görə fərqli cizgilərlə xarakterizə edilir. İ. Hüseynovun müasir həyatımızı mürəkkəblikləri ilə təsvir edən əsərlərində təbiilik, inandırıcılıq, realizm güclüdür.

Açar sözlər: *yazıçı, müəllif, hekayə, təsvir, həyat*